

هو العليم

ادلة بساطت احرام (3)

سلسله دروس خارج فقه – بساطت يا تركب احرام - جلسه 125

استاد

آيت الله حاج سيد محمد محسن حسيني طهراني
قدس الله سره

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم

در جلسات گذشته صحبت راجع به بساطت یا ترکب در احرام بود و عرض کردیم که مسئله احرام، مسئله‌ای بسیط است و این‌طور نیست که مرکب از اجزاء مختلفه باشد؛ مانند صلاة که دارای اجزاء و افعال مختلف من الأعمال و الأذکار و الأفعال است و لکن نیت و احرام در صلاة، مرکب نیست.

تعريفات مختلف فقهاء از احرام

مرحوم شیخ در تهذیب و همین‌طور در مبسوط،¹ احرام را عبارت از نیت می‌دانند؛ نیت برای ورود در اعمال و افعال خاصه. ایشان تلبیه، لبس ثوب، میقات و امثال‌ذلک را جزء احرام ذکر نکرده‌اند بلکه همان نفس نیت را در اینجا آورده‌اند. همان‌طوری که گفتیم فقهاء در این زمینه مسائل مختلف دارند. مرحوم علامه قائل به ترکب در احرام است که عبارت است از نیت و همین‌طور لبس ثوبین و تلبیه - اشعار و تقلید و تجلیل هم می‌تواند به‌عنوان تلبیه باشد - و نفس وجود در میقات.² بعضی دیگر مثل مرحوم شهید، احرام را عبارت از توطین نفس در التزام به منافیات احرام و اتیان به جزئیات مدونه در عمره یا حج از طرف شارع می‌دانند.³

اشکال به تعریف مرحوم شیخ از احرام

بعضی از بزرگان و اعظام، در این زمینه بر مرحوم شیخ و شهید اشکال وارد کرده‌اند. نسبت به نظر مرحوم شیخ که احرام عبارت از نیت است، گفته‌اند که نیت یک فعل اختیاری است، درحالی‌که احرام عبارت از یک عمل شرعی است و به فعل اختیاری، وجوب تعلق نمی‌گیرد،⁴ ما که نیت بر نیت نداریم بلکه این عمل شرع باید با نیت باشد و بدون نیت از ناحیه شرع ممضا نیست. مثلاً شما وقتی که می‌خواهید نماز بخوانید - نماز یک عمل شرعی و توقیفی است - نیاز به نیت دارید ولی به نیت که دیگر نیت تعلق نمی‌گیرد، حالا اگر شما احرام را نیت بدانید، از آن‌طرف عمل هم که بدون نیت مقبول نیست؛ اگر شما عملی را بدون نیت انجام دهید، مقبول نیست بلکه باید همراه با نیت باشد، اگر اجزاء صلاتیه بدون نیت صلاة باشد، مقبول نیست؛ اگر اجزاء حج بدون نیت ورودش من قیل الله و تکلیف باشد، مقبول نیست. پس اگر ما نیت را احرام بدانیم، باید به خود نیت هم نیت تعلق بگیرد. تعلق نیت به نیت معنا ندارد! پس به‌طورکلی نیت از دایره تکلیف شرع خارج است و مسئله‌ای

¹ المبسوط، ج 1، ص 307:

«و شروط التمتع خمسة بلا خلاف، و السادس فيه خلاف ... و السادس النية و فيها خلاف فعندنا أنها شرط في التمتع، و الأفضل أن يكون مقارنة للإحرام فإن فاتت جاز تجديدها إلى وقت التحلل ...»

² مختلف الشيعة، ج 4، ص 43:

«... فإنَّ الحرامَ ماهية مركبة من النية و التلبية و لبس الثوبين ...»

³ غاية المراد، ج 1، ص 389:

«أنَّ الإحرام هو توطين النفس على ترك المنهيات المعهودة إلى أن يأتي بالمناسك. و التلبية هي الرابطة لذلك التوطين نسبتها إليه كنسبة التحريم إلى الصلاة.»

و الأفعال هي المزيله لذلك الربط، و يتحقق زواله بالكلية بأخرها أعنى التقصير.»

⁴ مصباح الهدى، ج 12، ص 457.

جدا است که خود عید باید در مقام اطاعت این را قربۀه إلى الله انجام دهد؛ باید به نیت ورود انجام دهد، نه به نیت ورزش یا گردش یا به دست آوردن اطلاعات و من باب مثال بگوید: «حالا ببینیم در عرفات چه خبر است! ببینیم سنگ زدن و رمی جمار چه خبر است! ببینیم در مکه چه خبر است و چطوری است!»

من جلوی حجر اسماعیل نشسته بودم، دو نفر با همدیگر صحبت می کردند و خیلی باحال بودند! یکی از آن دو نفر گفت: «آخر این چیست که آدم باید هفت دور به دورش بگردد؟!» آن یکی گفت: «این قدمت دارد! قدمتش را نگاه کن!» من گفتم: «کوه ابوقبیس که قدمتش از این بیشتر است! برو دور این کوه بگرد و یا قدمت کوه های مکه از این بیشتر می باشد!»

این هم بالأخره یک نحو است که می گوید: «قدمتش را ببین! قدمت دارد!» حالا چون قدمت دارد باید دورش بگردد؟! اتفاقاً هر چیزی که قدمت دارد که نباید دورش گشت! بعضی چیزها جدیدش خوب است که آدم دورش بگردد! نه اینکه حالا قدمت پیدا کند، نه آقا! دورش گشتن که هیچ، ایستادن جلوی هم [ایراد] دارد!

خلاصه اینکه قدمت داشته باشد و امثال ذلک خیلی مهم نیست و دردی را دوا نمی کند، چیزهای دیگر است که باید به کار آید! خلاصه مسئله این طور است، تفکرات مردم این طور است. حالا یک نفر هم به خاطر قدمت کعبه دورش می گردد! این هم حج مردم است!

من زیر ناودان طلا ایستاده بودم، افراد آمده اند [طواف] می کنند، شخص گوشی اش را برداشته بود و می گفت: «حتماً امروز برو و به طرف بگو که آن چکی که فلان است را وصولش کند!» اتفاقاً اصفهانی هم بود! گفتم: «آقا جان! اینجا جای این حرف ها است؟!» گفت: «بله! همین جا جای این حرف ها است!»

این هم حجی که می گویند: «برو این چک را وصول کن که یک وقت نپرد! یک دفعه صد هزار تومان از جیب می رود! بیخود نیست! آدم باید حواسش جمع باشد!» بعد آن وقت ما ادعای معرفت و چیزهای دیگر می کنیم.

لزوم نیت در اعمال و بی فایده بودن عمل بدون نیت

علی کمال حال اگر انسان عملی را بدون نیت انجام دهد، فایده ای ندارد و مفید نیست. چند نفری به غار حرا رفته بودند و برگشته بودند، ما هم نشسته بودیم، یکی از اینها پزشک بود، البته مقداری سنش هم زیادت بود، او هم اهل همین قدمتی ها و امثال ذلک بود! بعد سؤال کردم که غار حرا چطور بود؟! گفت: «ورزش خوبی بود!» من هم گفتم: «در ضمن یک تست قلبی هم بود!» تستی بود! بله! ورزش خوبی بود!

اعمالی را که انسان انجام می دهد، باید از روی قصد و نیت باشد و نیت به خود نیت تعلق نمی گیرد؛ این اشکالی است که بر این قضیه وارد شده است.

اشکال به تعریف مرحوم شهید اول از احرام

بر همین اساس به کلام مرحوم شهید اول هم اشکال وارد شده است. ایشان فرمودند که احرام عبارت از توطین نفس بر التزام به انجام واجبات و ترک منافیات است، این توطین را هم به معنای نیت گرفته اند و همین اشکال هم نسبت به این مسئله وارد می شود چون خود نیت یک فعل توقیفی من قبیل الشارع نیست بلکه یک امر اختیاری است که بر واجبات منزل من الشارع انجام می گیرد؛ لذا توطین هم نمی تواند در اینجا بدون اشکال باشد. این مطلبی است که بعضی از اعظام راجع به این مسئله

اما اشکالی که بر این مطلب وارد می‌شود، صرف‌نظر از اینکه مسئله به چه صورت است، این است که منظور شما از نیت بر عملی که از ناحیه شرع است، چیست؟!

نومراتب بودن نیت

ما نیت را دارای مراتب مختلف می‌دانیم. نیت عبارت است از عزم نفس و مکلف بر اتیان بما أنزل الله و ترک بما حرّمه الله که به این عزم نیت می‌گویند. البته این نیت از ناحیه شرع بر ما الزام نشده است بلکه عملی است که خود عقل در مقابل اتیان و التزام بما أمره المولی باید آن را انجام دهد و الا اگر عبد بخواهد سرخود عملی را انجام دهد که موافق با منوی مولا است، مولا آن را قبول نمی‌کند یا اینکه اگر بخواهد عملی را به درخواست غیر مولا انجام دهد که موافق با منوی مولا است، مولا آن را نمی‌پذیرد. مولا فعل و عملی را از عبد می‌پذیرد که بر اساس امر او و نهی او انجام گرفته و ترک شده باشد، نه به‌خاطر مسئله دیگر.

روی این جهت، اشکالی که عده‌ای از مقرّین بر این مسئله وارد کرده‌اند که نیت منافات دارد به اینکه تکلیف من قبل الشارع باشد، از این نقطه نظر صحیح است که انسان باید نیتش این باشد که این عملی را که انجام می‌دهد من قبل الشارع است؛ شما وقتی که می‌خواهید نماز بخوانید، در موقع تکبیرة الإحرام چه نیتی می‌کنید؟! نیت شما این است که این عمل از قبل الشارع است و به‌خاطر همین نیت است که شما موقع ظهر تجدید وضو می‌کنید اگر نیت صلاتیه نداشته باشید که وضو نمی‌گیرید و سجاده نمی‌اندازید. این تجدید وضو، سجاده انداختن، عطر زدن، استقبال قبله و بلند شدن و ایستادن، همه بر اساس نیت انجام می‌گیرد؛ این نیت من قبل الشارع نیست بلکه نیتی است که به‌طور کلی از شخص مکلف در هر عمل عبادی متمشی می‌شود؛ چه در برابر صلاة باشد یا صوم باشد مثلاً شما در شب ماه رمضان که می‌خواهید بخوابید نیت دارید که فردا روزه بگیرید آیا این نیت جزء صوم است؟! یعنی آیا این نیت شما را از همان موقع شب، داخل در صوم می‌کند؟! نه! داخل نمی‌کند. وقتی که شما موقع سحر بیدار می‌شوید این‌طور نیست که صائم باشید بلکه می‌توانید سحری بخورید درحالی‌که اگر نیت بر صوم داشته باشید، دیگر وارد در صوم می‌شوید.

پس ما نیت مختلف داریم، ایشان در اینجا آن نیت بر عمل را که عبد باید در مقام عبودیت به‌عنوان آنّه عبد و مکلف من قبل المولی اقدام به این عمل کند را با نیت و عزم بر فعل اشتباه و خلط کرده است. نیت مختلف است، نیتی که شما موقع ظهر می‌خواهید تجدید وضو کنید، یک نیت است، بعد که اذان می‌گویید، در استمرار همان نیت انجام می‌شود، بعد که اقامه می‌گویید، می‌بینید که این نیت تشدید شد؛ یعنی دیگر شروع کرده‌اید و وارد شده‌اید، دیگر کار هایتان را کنار گذاشته‌اید، دیگر گوشی‌تان را روی میز گذاشته‌اید، این‌قدر در گوشتان صدا نمی‌کند و برای اینکه بچه خوبی باشید، آن را هم خاموش کرده‌اید یا روی بی‌صدا گذاشته‌اید که یک وقت از دست نرود! زیرا اگر خاموش کنیم، از دست می‌رود! ولی روی بی‌صدا از دست نمی‌رود! من این‌طوری خیال می‌کنم یا اشتباه می‌کنم؟! از دست نرود! یک وقت یکی زنگ می‌زند، خدا نکند که از دست برود. حالا خدا را همیشه می‌شود پیدا کرد، با مردم باید چه کرد؟! این را باید داشت! مثل آن یارو که گوشی را زیر ناودان طلا برده بود، می‌گفت که این چک از دست نرود!

پس این نیت دائماً شدید می‌شود و خودتان هم احساس می‌کنید که از آن قصد اولی، دائماً قدم به قدم جلو می‌روید تا وقتی که به تکبیرات افتتاحیه صلاتیه می‌رسید، به آنجا که رسیدید، دیگر مسئله تمام است، دیگر عزم بر مراجعت و انصراف ندارید، دیگر احتمال انصراف نمی‌دهید. احتمال، یعنی احتمال

¹ مصباح الهدی، ج 12، ص 457.

قلبی ندارد اما احتمال وقوع خارجی یک مسئله دیگر است، احتمال برای انصراف ندارید و شروع می‌کنید به گفتن تکبیرات افتتاحیه، قبلاً عرض کردم که در تکبیرات افتتاحیه، نیت در صلاة می‌آید و لکن برای تکبیره الاحرام باید نیت خاص همان تکبیره الاحرام را کرد ولی نیت در صلاة می‌آید. بعضی‌ها تکبیرات افتتاحیه را به عنوان مقدمات می‌شمارند، به عنوان جزء صلاة نمی‌شمارند و این غلط است. مضمون و مفاد روایات دال بر این است؛ کسی که مشغول به تکبیرات سبعة افتتاحیه می‌شود، می‌تواند همان اولین تکبیر را جزء نماز به حساب آورد. اولی را تکبیره الاحرام قرار دهد و شش تکبیر بعد را بگوید یا سومی یا چهارمی یا آخری را قرار دهد که معمولاً آخری را قرار می‌دهند و به آن اذکار «لَبَّيْكَ وَ سَعْدَيْكَ وَ الْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ وَ الشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ ...»¹ می‌پردازند که بعد وارد برای بقیه چیزها می‌شوند.

این نیتی که شما الآن برای تکبیرات افتتاحیه می‌کنید، نیت نماز است ولی از این نیت قوی‌تر، آن نیتی است که با تکبیره الاحرام است و شما به واسطه آن، دیگر نمی‌توانید عمل منافی با صلاة را انجام دهید؛ لذا وقتی که هنوز تکبیره الاحرام را نگفته‌اید، شرعاً می‌توانید انصراف پیدا کنید و عمل منافی انجام دهید و دوباره برای نماز برگردید و دوباره اقامه بگویید چون عمل منافی انجام شده است باید اقامه و این مسائل دوباره انجام شود.

تلمیذ: مقدمه صلاة که نشد، جزء صلاة هم که نشد، پس چه حکمی دارد؟!

استاد: جزء صلاة است.

تلمیذ: صلاة لازمه اش ...

استاد: نه! نه! جزء صلاة است ولی جزء صلاة به عنوان نفل است و به عنوان انجام نیست.

تلمیذ: هنوز وارد صلاة نشده است.

استاد: خیر! از وقتی که تکبیر صلاتیه می‌گویید، جزء صلاة است اما جزء نفلیات نماز است که هنوز به آن مرتبه وجوب نرسیده است.

تلمیذ: تکبیر اول، بدون قصد نیت نماز ...

¹ الکافی، کتاب الصلاة، باب افتتاح الصلاة و الحدی فی التکبیر و ما یقال عند ذلك، ص ۳۱۰،

ح 7:

«عن الحلبي عن أبي عبد الله عليه السلام قال: "إذا افتتحت الصلاة فارفع كفيك ثم أبسطهما بسطاً ثم كبر ثلاث تكبيرات ثم قل: اللهم أنت الملك الحق لا إله إلا أنت سبحانك إني ظلمت نفسي فاغفر لي ذنبي إنه لا يغفر الذنوب إلا أنت. ثم تكبر تكبيرتين، ثم قل: لبيك و سعديك و الخير في يديك و الشر ليس إليك و المهدي من هديت لا ملجأ منك إلا إليك سبحانك و حنانيك تباركت و تعاليت سبحانك رب البيت. ثم تكبر تكبيرتين، ثم تقول: ﴿وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ عالم الغيب و الشهادة ﴿حَنِيفًا﴾ مُسْلِمًا ﴿وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ﴿إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾ ثم تعوذ من الشيطان الرجيم ثم اقرأ فاتحة الكتاب».

ترجمه: «حلبی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: "چون نماز را شروع کردی، دستان خود را بالا ببر، سپس کف دستان خود را به طور کامل باز کن و سه بار تکبیر بگو و بعد این دعا را بخوان: اللهم أنت الملك الحق لا إله إلا أنت سبحانك إني ظلمت نفسي، فاغفر لي ذنبي إنه لا يغفر الذنوب إلا أنت.

آن‌گاه دو تکبیر بگو، سپس بخوان: لَبَّيْكَ وَ سَعْدَيْكَ وَ الْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ وَ الشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ وَ الْمَهْدَى مِنْ هَدَيْتِ لَا مَلْجَأَ مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ سُبْحَانَكَ وَ حَنَانِيكَ تَبَارَكَتْ وَ تَعَالَيْتِ سُبْحَانَكَ رَبِّ الْبَيْتِ.

سپس دو بار تکبیر بگو، آن‌گاه بگو: وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ عَالَمِ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صَلَاتِي وَ نُسُكِي وَ مَحْيَايَ وَ مَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ بِذَلِكَ أُمِرْتُ وَ أَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ.

سپس از شیطان رانده شده پناه ببر و سوره فاتحه را بخوان».

استاد: بله، جزء صلاة است! قصد ورود را دارد! منظورم این است که افراد اشتباه می‌کنند که قصد ورود ندارند؛ کسی که اولین تکبیر افتتاحیه را می‌گوید، باید قصدش این باشد که وارد در نماز است ولی شارع به او اجازه انصراف را داده است. همان‌طور که در موقع نماز در صورتی که آن را تبدیل به نفل کنید، شارع اجازه انصراف می‌دهد یا عذری پیش می‌آید و نمازتان را می‌شکنید یا جماعت را به فرادی تبدیل می‌کنید یا احساس اضطرار می‌کنید و نماز را می‌شکنید؛ من باب‌مثال خطری متوجه بچه است، می‌خواهید بچه را بگیرید، لذا نماز را رها می‌کنید، در اینجا هم این تکبیرات جزء نماز است ولیکن شارع اجازه انصراف تا تکبیره الاحرام را داده است. اشتباه است که الآن مردم این را به‌عنوان مقدمات می‌آورند و خیال می‌کنند مثل اقامه یا اذان است، این‌طور نیست بلکه تکبیرات افتتاحیه جزء صلاة است و باید در آن، نیت صلاة کرد و نباید قصد برگشت از آن را داشت. حالا اگر شخص به علتی، اضطرار پیدا کرد - بی‌جهت هم نباید نماز را بشکند - شارع این اجازه را داده است که - تا تکبیره الاحرام - برای او انصراف پیدا شود.

حالا که به تکبیره الاحرام رسیده‌ایم، اینجا دیگر مرتبه عزم و جزم به مرتبه فعلیت می‌رسد. دیگر در اینجا نمی‌شود عمل منافی انجام داد. حالا منظور مرحوم شیخ یا مرحوم شهید و امثالهم که قائل به بساطت در احرام هستند و احرام را عبارت از نیت می‌دانند، کدام یک از این مراتب نیت است؟! آیا نیت بر انجام است؛ مثل اینکه شما تجدید وضو می‌کنید؟! معلوم است که این جزء احرام نیست؛ همان‌طوری که این جزء صلاة نیست. یا اینکه منظورشان همان نیت مباشر با تکبیره الاحرام است. شما در نیت مباشر با تکبیره الاحرام چه می‌فرمایید؟! آیا آن نیت مباشر با تکبیره الاحرام جزء صلاة است یا نیست؟! قطعاً جزء صلاة است، اگر جزء صلاة نباشد، آن صلاة، به‌عنوان مرضی و به‌عنوان مکلف من عند الله، اثیان نمی‌شود. شما که نیت بر صلاة می‌کنید، یعنی تکبیره الاحرام می‌بندید، احرام برای نماز می‌بندید، آن نیت به‌عنوان ورود - من وارد شدم - جزء صلاة است چون اگر نباشد نماز باطل است؛ شما هنوز وارد نشده‌اید. قبل از نیت که نمازی نبوده است؛ بعد از نیت هم که نماز منعقد شد؛ پس نیت این وسط چه بود؟ آیا می‌شود که عبد و مکلف، عمل و فعلی را انجام دهد که آن عملش، عمل مکلف‌به و مأمور‌به نباشد ولیکن بعدش آن مکلف‌به و مأمور‌به در عالم خارج حاصل شود؟! نمی‌شود. اگر صلاتی است که من قبل الله است، آن نیت صلاة هم من قبل الله است؛ لذا شارع می‌گوید و تصریح می‌کند که باید ملتزم به ورود به صلاة بشوید؛ یعنی من شارع و من مکلف می‌گویم که باید نیت ورود کنید و تکبیره الاحرام را بگویید. تکبیره الاحرام را بگویید یعنی باید نیت ورود در نماز کنید، پس خود شارع می‌گوید که نیت کن. نمی‌گوید که همین‌طور تکبیره الاحرام را بگو تا صدایت خوب شود مثل اینکه در حمام می‌خوانی یا اینکه تکبیره الاحرام بگو تا دست‌هایت بالا برود و ورزش کنی! بلکه می‌گوید که آن تکبیره الاحرامی را که تو را وارد در نماز می‌کند، بگو؛ یعنی نیت کن، نیت ورود در صلاة همراه با بلند کردن دست. این نیت می‌شود نیت جزء صلاتیه.

منظور شیخ در تهذیب و مبسوط و همین‌طور مرحوم شهید این نیت است. مرحوم شهید که می‌فرماید: توطین النفس علی ارتکاب واجبات فی الأعمال و العمرة، یا مثلاً ترک منافیات و محرّمات؛ این «توطین نفس» یعنی نیت. توطین نفس یعنی آماده کردن، إنجاز و فعلیت دادن به نفس؛ نفسی را که بین انجام واجبات و ترک محرّمات مختار است، از مرتبه اختیار بین الطرفين، به یک مرتبه انداختن؛ این می‌شود توطین نفس؛ شما نفسی را که الآن بین عدم وجود، معلق یا مختار است، به مرتبه وجود بیندازید، این می‌شود توطین نفس بر انجام فعل مولا؛ یا او را به مرتبه عدم بیندازید که انصراف نفس است، هر دوی اینها نیت لازم دارند. نیت بر انصراف موجب می‌شود که اصلاً شما به‌طور کلی از وادی احرام و امثال‌ذلک بیرون بیایید. نیت بر نفس انجام واجب، موجب می‌شود که شما نسبت به آن، وارد شوید، وقتی که وارد شدید، دیگر نمی‌توانید، برگردید؛ این می‌شود همان فعل من قبل الله. حالا کجای این، نیت بر نیت است؟! این نیت، نیت می‌خواهد. شما که شب ماه رمضان نیت می‌کنید که فردا روزه

بگیرید، معنایش این نیست که از همان موقعی که نیت کردید - همان موقع در شب که می‌خواهید بخوابید - وارد صوم شده‌اید، کسی در شب وارد صوم نمی‌شود! ما صوم صمت و وصال نداریم، یک صوم بیشتر نداریم،¹ نیت می‌کنید که فردا از اول فجر به نیت امساک از محرّمات و منافیات بگذرانید، اینجا می‌بینید که نیت بر نیت متمشّی شده است.

شما وقتی که مؤذن اذان ظهر می‌گوید، برای تجدید وضو نیت می‌کنید، وضو می‌گیرید، سجاده می‌اندازید و به قصد صلاة، خودتان را آماده می‌کنید. معنای این نیتی که الآن کرده‌اید، این است که نیت تکبیرة الإحرام را انجام کنید، این چه اشکالی دارد؟! نیت بر نیت چه اشکالی دارد!؟

انواع نیت از نقطه نظر نوع و حقیقت نوعیه

اشکال ندارد! چون نیت در اینجا دو مفهوم دارد. نیت از نقطه نظر نوع و حقیقت نوعیه، در دو معنا و دو مصداق است: نیت اول، نیت التزام بما أمر به الله؛ نیت دوم، نیت فعلیه، شخصیّه و جزئیّه است.

تلمیذ: چطور؟

استاد: شما وقتی که برای صلاة نیت می‌کنید، آیا در نیت شما قصر و اتمام هم خوابیده است؟! هنگام ظهر وقتی که برای تجدید وضو می‌روید، آیا در نیت شما جهر و اخفات هم خوابیده یا نخوابیده است؟! فقط نیت برای صلاة است؛ مؤذن اذان گفت و وقت نماز است، وقت زوال است. نیت جهر و اخفات الآن نیست؛ موقع تکبیرة الإحرام می‌آید. قصر و اتمام، موقع تکبیرة الإحرام می‌آید. اینها در موقع وضو گرفتن، سجاده انداختن و تهیه مقدمات نیستند. همه اینها در آن نیت کلی قرار می‌گیرند. این نیت، نیت بر نیت می‌شود که ایراد ندارد. آن نیتی که ورود در نماز است، در آن نیت، قصر و اتمام قرار گرفته و گنجانده شده است؛ در آن نیت، جهر و اخفات، فرادی و جماعت و استقامت یا استلقاء² مریض و غیر مریض گنجانده شده است، تشخص همه اینها یعنی اینکه نماز قصر یا اتمام باشد یا فرض کنید که جهر باشد و امثال ذلک، در همان نیت مباشر است.

تلمیذ: پس این نیت که مرکب است.

استاد: نه، خود نیت. نیت، نیت شخصی است. معنا ندارد که نیت مرکب باشد. نیت عبارت از فعل واحد است که به نفس تعلق می‌گیرد و هرچه که به نفس تعلق بگیرد، مجرد است؛ جزء مجردات است؛ مجردات هم مرکب نیستند. نیت عبارت است از: أمرٌ إرادی واحدٌ متعلّقٌ بالنفس و متحدٌ بالنفس، مجرد که مراد از اراده، ممکن است مختلف باشد. شما یک وقت اراده می‌کنید که این را بردارید، یک وقت اراده می‌کنید که آن را بردارید، یک وقت هم اراده می‌کنید که این و آن را بردارید؛ وقتی اراده می‌کنید که این را بردارید، با وقتی که اراده می‌کنید همه را بردارید، نفس اراده، اراده واحد است اما متعلّق اراده مختلف است. در واقع اراده مختلف نیست مگر اینکه دو اراده تعلق بگیرد؛ یعنی ابتدا با یک اراده، این را بردارید، بعد با اراده دیگر، آن را بردارید. شما یک وقت اراده می‌کنید که یک انگشتتان را بالا ببرید، یک وقت هم اراده می‌کنید که پنج انگشتان را بالا ببرید. آیا در بالا بردن پنج انگشت، پنج تا اراده کردید؟! خیر! یک اراده کرده‌اید اما متعلّقش پنج تا بود. حالا در اینجا، آن نیتی که می‌کنیم و مرحوم شیخ، شهید و امثالهم آن را به عنوان احرام آورده‌اند، همان نیت خارجیّه است که مباشر و ملازم با اولین لحظه ورود در احرام است. چه اشکالی دارد که جزئی از اعمال حج و جزء

¹ الکافی، ج 4، کتاب الصیام، باب صوم الوصال و صوم الدهر، ص 95، ح 1:

«حَسَنَ بْنَ مُحَمَّدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَا الْوَصَالُ فِي الصِّيَامِ قَالَ: فَقَالَ: «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ: لَا وَصَالَ فِي صِيَامٍ وَ لَا صَمْتَ يَوْمٍ إِلَى اللَّيْلِ وَ لَا عَتَقَ قَبْلَ مَلِكٍ.»

² لغت‌نامه دهخدا: به پشت و اخوابیدن.

تکبيرة الإحرام باشد؟! اشکالی ندارد.

اما در خصوص نیتي که شارع برای احرام قرار داده است، تأخّر تلبیه را هم خود شارع قرار داده است؛ ما چه کنیم که شارع گفته است که شما می‌توانید تلبیه را متأخّر کنید؟! البته در مورد اشعار و تقلید این‌طور نیست چون خود اشعار و تقلید تلبیه است. شارع گفته است که می‌توانید تلبیه را إلى البیداء متأخّر کنید و همچنین می‌توانید تا بیداء عمل منافی انجام دهید؛ فرض کنید که حالا کسی همان موقع هوس می‌کند که یک عمل منافی انجام دهد، - در روایات هم داریم - حضرت می‌فرمایند: نه! اشکال ندارد. هوس است دیگر! شخصی یک‌دفعه هوس می‌کند! یک منافی! حالا منافی که خیلی زیاد است، از این چیزها انجام می‌دهد. اما وقتی که تلبیه را گفت، دیگر مسئله تمام می‌شود و عمل منافی دیگر جایی ندارد. این قضیه که عبارت از این است، شما می‌بینید که ایراد ندارد.

مضافاً به اینکه آقایان نسبت به مرحوم علامه هم ایراد کرده‌اند. ایشان هم احرام را نیت همراه با لبس و تلبیه شمرده‌اند و بعضی‌ها هم فقط نیت با تلبیه را ذکر کرده و لبس ثوبین را جزء احرام به حساب نیاورده‌اند که نسبت به اینها هم همین ایراد وارد است.

همان‌طوری که خدمتتان عرض شد، دلیل بر این مسئله روایاتی می‌باشند که دلالت می‌کنند حاجّ و معتمر محرم است ولی می‌تواند تلبیه را متأخراً عن الإحرام انجام دهد. چطور ممکن است یک شخص محرم باشد ولی تلبیه را بعد بگوید؟! اگر احرام، امرٌ مرکبٌ من التلبیه و اللبس - آنهایی که مرکب شمرده‌اند، تلبیه و لبس را جزئش آورده‌اند - اگر این‌طور باشد، اطلاق احرام بر این فرد، مجازی می‌شود و دیگر حقیقی نخواهد بود. همین‌طور روایاتی که دلالت دارند؛ روایت جمیل و موثقه عمار در این مسئله صراحت دارند، همه اینها را در جلسات گذشته خوانده‌ایم، خودتان نگاه کنید.

روایاتی که می‌فرمایند: «لا يجوز التّجاوز عن المواقیت إلاّ مُحرمًا» یا «لا تُجاوزها إلاّ و أنت مُحرمٌ»،^۱ چطور می‌شود که امام علیه السلام در اینجا به عدم جواز تجاوز از میقات مگر در حال احرام، تصریح می‌کند اما حکم به تأخیر تلبیه می‌کند؟! اگر قرار باشد که احرام امر مرکب باشد، چطور می‌شود در اینجا این شخص محرم باشد، در حالی که هنوز جزئی از احرام که امر مرکب است، در خارج حاصل نشده است؟! پس اطلاق احرام بر او، اطلاق بالعناية و المجاز می‌شود و هو خلاف!

ثمره نزاع بسیط یا مرکب بودن احرام

البته این قضیه ثمره نزاع هم دارد؛ ثمره‌اش در اینجا است که اگر شخصی قبل شعبان، از میقات احرام ببندد ولی هنوز تلبیه نگفته باشد، تلبیه را متأخّر می‌گذارد. وقتی تلبیه را می‌گویید که هلال شعبان یا ماه جدید حلول کند یعنی عمره این ماه را انجام می‌دهید، فردا که شهر جدید وارد می‌شود؛ می‌توانید عمره دیگر انجام دهید. چون گفتیم که عمره مفرده قبل از ده روز، حرام است؛ وقتی کسی عمره مفرده انجام داد، تا ده روز حرام است عمره دیگری انجام دهد و عمره‌اش باطل است. تا یک ماه هم کراهت شدید دارد. در یک ماه فقط باید یک عمره انجام داد، نه بیشتر. همه افرادی که هر روز می‌روند یک عمره انجام می‌دهند، عمل حرام انجام می‌دهند. در ده روز و کمتر از ده روز، عمره حرام است ولی برای هر ماه می‌توان [یک عمره به جا آورد].

در اینجا عمره ماه قبل را انجام می‌دهد ولی اگر گفتید که احرام مرکب است، آن وقت در اینجا یک عمره انجام داده است که عمره شهر جدید است چون وقتی این احرام محقق شد که وارد شهر جدید شد. پس دیگر نمی‌تواند عمره انجام دهد اما اگر بگوییم که احرام بسیط است، برای شهر جدید می‌تواند عمره دیگری انجام دهد، این هم ثمره این مسئله است.

تلمیح: نسبت به تکبیرات افتتاحیه که فرمودید، بهتر است اولی را تکبيرة الإحرام قرار دهیم یا

^۱ وسائل الشیعة، ج ۱۱، أبواب المواقیت، باب ۱، ص ۳۰۷.

آخری را؟

استاد: فرقی نمی‌کند، فضیلتی نیست؛ به‌خاطر اینکه از اول تکبیرات سبع شما وارد نماز می‌شوید، لذا فضیلت دیگر معنا ندارد ولی اگر بگوییم که شما وارد نماز نمی‌شوید، پس بهتر است از اول بگویید تا وقت بیشتری را در نماز سیر و حرکت کرده باشید.¹

اللهم صلِّ على محمد و آل محمد

¹ تلمیذ: آیا می‌توان نماز جماعت را به‌راحتی فرادی کرد یا باید عذری باشد؟!

عدم جواز تبدیل نماز جماعت به فرادی مگر با عذر

استاد: بی‌جهت نمی‌شود که جماعت را به فرادی تبدیل کرد.

تلمیذ: اگر انسان در رکعت سوم باشد و امام در رکعت چهارم، آیا باید همین‌طور بنشیند تا امام سلام را بگوید؟!

استاد: بله، مستحب است. البته می‌تواند بلند شود ولی مستحب است صبر کند چون اگر صبر کند، جماعت او تا تشهد و سلام ادامه پیدا می‌کند ولی اگر بلند شود، از همان‌جا فرادی می‌شود؛ لذا مستحب است که در حال تشهد و سلام خودش را حفظ کند.

تلمیذ: آیا این مصداق فرادی کردن جماعت نیست؟!

استاد: نه، دیگر تمام شده است.

تلمیذ: زیرا امام تشهد و سلام می‌دهد، هنوز نماز جماعت ادامه پیدا می‌کند!

استاد: باشد! ولی دیگر ارتباطی به این ندارد؛ وقتی که امام وارد تشهد شد، دیگر خرجش را از این جدا کرد ولی حالا می‌گویند که تو جدا نکن، تو همراهش باش. فضیلتش برای این است ولی واجب نیست.